

آموزش اصطلاحات زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: راهبردهایی آموزشی در طراحی دروس

مهین‌ناز میردهقان*

فرانک کیانفر**

چکیده

اصطلاحات، با ساختارهایی مجازی، در عمق فرهنگ هر زبان جای دارند، و تحت‌اللفظی نبودن محض بیان معنا در آنان به دشواری فهم و یادگیری می‌انجامد. هدف کلی این پژوهش ارائه‌ی راهبردهای آموزشی بر آموزش و یادگیری اصطلاحات است، و بر این اساس ده درس (در ۲ حوزه کلی "عواطف انسانی" و "رفتارهای انسانی") در زمینه‌ی آموزش اصطلاحات در زبان‌فارسی بر پایه‌ی روش ارتباطی تدوین و تناسب آنان با مبانی نظری تحقیق، با پرسشنامه، مورد ارزیابی تکوینی قرار گرفته است. حوزه‌ی نخست، عواطف انسانی، پنج درس با موضوعات: "شادی"، "غم و ناراحتی"، "عصبانیت"، "علاقه"، و "ترس و نگرانی"، و حوزه‌ی دوم، یعنی رفتارهای انسانی، پنج درس با موضوعات: "بی‌احتیاطی و شکست"، "موفقیت و شهرت"، "تلاش و موقعیت اجتماعی"، "توجه و آگاهی"، "مشکلات و برخورد با آنها" را شامل می‌گردد. شرایط انتخاب اصطلاحات جهت تدوین دروس شامل گزینش: (۱) اصطلاحاتی که زبان-آموزان با حداقل دشواری قادر به آموختن آنان هستند؛ (۲) پربسامدترین اصطلاحات در زبان هدف (۳) اصطلاحاتی که از لحاظ پیچیدگی در کلمات و گرامر متناسب با سطح زبان‌آموزی باشند؛ (۴) اصطلاحات با معانی مصور و مجازی واضح. متغیرهای موثر بر درک و یادگیری اصطلاحات، بر مبنای کوپر (۱۹۹۸)، شامل: ویژگی‌های زبانی اصطلاحات، میزان حمایت بافتی، گروه‌بندی اصطلاحات بر اساس دسته‌های مضمونی و نقش مداخله‌ی زبان مادری در یادگیری اصطلاحات است. توالی برنامه آموزشی در تمامی دروس مشتمل است بر: (۱) بحث و توضیح در مورد اصطلاحات؛ (۲) تقسیم‌بندی اصطلاحات؛ (۳) نقاشی اصطلاحات؛ (۴) افزودن اصطلاحات به داستان؛ (۵) اجرای اصطلاحات؛ و (۶) تمرین‌های بازگویی. تجزیه و تحلیل نتایج ارزیابی تکوینی دروس تهیه شده گویای آن است که مقدار t به دست آمده در سؤالات پژوهش در سطح $\alpha = 0/05$ و در درجه‌ی آزادی $df: 39$ معنادار است، و میزان تناسب دروس با رویکرد ارتباطی، موضوع اصلی، معیارهای انتخاب اصطلاحات، فعالیت‌های موثر بر آموزش اصطلاحات و با تکالیف و تمرین‌های آموزش اصطلاحات بیشتر از سطح متوسط می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: آموزش اصطلاح، انتخاب، دسته‌بندی مضمونی، روش ارتباطی، ارزیابی تکوینی

M_Mirdehghan@sbu.ac.ir

kianfar_f@yahoo.com

*استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی

**کارشناس ارشد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

هر زبان به تناسب باورها و فرهنگ گویش‌وران خود ساختارهای مجازی دارد که بر اساس ضرورت و نیاز در فرهنگ و واژه‌نامه‌ی زبانی آن جاودانه شده‌اند. اصطلاحات به مقوله‌ی زبان مجازی و غیرتحت‌اللفظی تعلق دارند و چون این صورت‌های زبانی کاملاً معنای تحت‌اللفظی‌شان را بیان نمی‌کنند فهم و یادگیری‌شان دشوار است. آشنایی با عبارت‌های اصطلاحی و توانایی استفاده‌ی درست از آنها در موقعیت‌های مناسب از نشانه‌های تسلط فرد بر زبان است و آموختن آنها از بخش‌های جدانشدنی یادگیری واژگان در زبان خارجی است. همه‌ی زبان‌ها اصطلاحاتی دارند که دانستن معنای تک‌تک واژه‌های آن برای فهم معنی کل آن اصطلاح کافی نیست، پس هنگامی که زبان جدیدی آموزش داده می‌شود باید اصطلاح‌ها نیز به صورت عبارت‌هایی مستقل آموخته شوند. البته این نکته در مورد همه‌ی اصطلاحات به یک اندازه صدق نمی‌کند. گاهی مبنای تجربی یا فرهنگی استعاره‌ای که اساس اصطلاح را می‌سازد در فرهنگ مقصد قابل درک است، در این صورت فهم معنی اصطلاح زیاد دشوار نیست. اما وقتی این مبنا در فرهنگ مقصد قابل درک نیست، فهم معنی اصطلاح دشوار می‌شود. در این موارد برای درک معنی نمی‌توان به حدس و گمان تکیه کرد بلکه باید معنای آن را در فرهنگ لغت جست‌وجو کرد و تحت آموزش صحیح اصطلاحات زبان خارجی قرار گرفت. از آن جایی که بسامد استفاده از اصطلاحات در گفتمان‌های کتبی و شفاهی زیاد است، درک و بیان اصطلاحات، یادگیرندگان زبان را با مشکل ویژه‌ای در یادگیری مواجه می‌سازد. اصطلاحات در دامنه‌ی وسیعی از موقعیت‌های روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرند و این رواج اصطلاحات در برقراری ارتباط، زبان‌آموزان را به مهارت در زبان دوم یا حداقل به سطوح بالاتری از روانی و سلاست در زبان دوم می‌رساند. پژوهشگران زیادی (مثل: الیس^۱، ۱۹۹۷؛ یوریو^۲، ۱۹۸۹) معتقدند که استفاده‌ی مناسب از اصطلاحات در زبان دوم شاخص مهمی از توانش ارتباطی زبان دوم است و درک و فراگیری^۳ اصطلاحات علاوه بر بومی‌زبانان برای دوزبان‌ها و یادگیرندگان زبان دوم هم مشکل است. فییر^۴ (۱۹۸۰) عقیده دارد یادگیری عبارات اصطلاحی برای کسانی که زبانی را به‌عنوان زبان دوم یاد می‌گیرند، هرگز کار ساده‌ای نیست، چرا

^۱ - Ellis

^۲ - Yorio

^۳ - Acquisition

^۴ - Feare

که تلاش برای ترجمه‌ی تحت‌اللفظی این عبارات به زبان مادری یادگیرنده، اصلاً کارساز نبوده و معمولاً برای او گیج‌کننده است. از آنجایی که برقراری ارتباط بسیار مهم است، دانش قوی از اصطلاحات به زبان آموزان کمک می‌کند تا گویندگان و مکالمه‌کنندگان بهتری باشند. به همین دلیل آموزش و یادگیری اصطلاحات از اهمیت زیادی برخوردار است.

هدف کلی این پژوهش، عرضه‌ی راهبردهای آموزشی و عوامل موثر بر آموزش و یادگیری اصطلاحات زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بزرگسال در سطح متوسط با استفاده از روش ارتباطی و طراحی ده درس در زمینه‌ی آموزش اصطلاحات زبان فارسی بر پایه‌ی روش ارتباطی است.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش از سه مبنای نظری استفاده شده است. کوپر (۱۹۹۸) مبنای نظری آموزش اصطلاحات، لیتل وود (۱۹۸۱) مبنای روش ارتباطی و مدل گیس (۱۹۸۷) مبنای نظری ارزیابی تکوینی را در این پژوهش تشکیل می‌دهد.

کوپر (۱۹۹۸)، متغیرهای موثر بر یادگیری اصطلاحات، معیارهای انتخاب اصطلاحات برای تدریس، فعالیت‌های موثر برای آموزش اصطلاحات به زبان آموزان خارجی و نظریه هوش‌های چندگانه گاردنر در آموزش را مطرح می‌سازد.

متغیرهای موثر بر یادگیری اصطلاحات بر اساس کوپر (۱۹۹۸: ۲۶۰)، شامل: سن یادگیرنده، ویژگی‌های اصطلاحات، نقش بافت، دسته‌بندی اصطلاحات بر اساس مضمون و یادگیرنده‌های زبان دوم، است. از نظر سن، آگاهی درباره‌ی درک مجازی اصطلاحات حدود سن نه سالگی صورت می‌گیرد. یادگیری اصطلاحاتی که از نظر نحوی ثابت و از نظر معنای استعاری، واضح هستند، آسان‌تر صورت می‌گیرد. درک اصطلاحاتی که در بافت عرضه می‌شوند، نسبت به آنهایی که به صورت منفرد عرضه می‌شوند، آسان‌تر است و می‌توان تعداد زیادی از اصطلاحات را براساس مضمون زیربنایی‌شان دسته‌بندی کرد. یادگیرنده‌های زبان دوم در حین پردازش اصطلاحات زبان هدف، از زبان بومی‌شان استفاده می‌کنند. قبل از آموزش لازم است بدانیم که کدام اصطلاحات را باید آموخت. برخی از معیارها و قوانینی که می‌توان از آنها در امر انتخاب اصطلاحات به‌منظور آموزش بهره جست بر اساس (ایروخو، ۱۹۸۶)، شامل: پربسامد بودن اصطلاح مورد نظر و روشن بودن معنای اصطلاح است به عنوان مثال، اصطلاح «شانه بالا انداختن» و «تن به‌کار دادن»، دارای معنای

نسبتاً روشنی هستند و معنای آنها را می‌توان حدس زد. اما معنای دو اصطلاح «نان کسی را آجر کردن» و «سنگ کسی را به سینه زدن»، را نمی‌توان حدس زد. معیار سادگی قالب واژگان نیز در انتخاب اصطلاحات مطرح است؛ از این نظر در آموزش اصطلاحات، اصطلاحاتی که دارای کلمات قدیمی و کم بسامد هستند در اولویت آموزش قرار نمی‌گیرند. بعضی از اصطلاحات نیز دشوار هستند چون علاوه بر این که از نظر دستور زبان پیچیده هستند، شامل کلماتی می‌شوند که دو یا چند معنا دارند. معیار دیگر انتخاب اصطلاحات، مناسب بودن آنها برای آموزش است. آموزش اصطلاحاتی که کاربرد آنها صرفاً در حوزه‌ی محاوره یا زبان عامیانه است به زحمتش نمی‌ارزد (کوپر، ۱۹۹۹). اصطلاحات عامیانه را هم عده‌ای به‌طور اتفاقی فرامی‌گیرند یا اصطلاحاتی که دارای دشواری‌ها باشند معمولاً در آموزش اصطلاحات نمی‌گنجند. معیار شباهت اصطلاحات به زبان مادری نیز در نظر گرفته می‌شود، در مورد زبان‌هایی که خویشاوندی تاریخی بین آنها وجود دارد بسیاری از اصطلاحات مثل یکدیگرند. این قبیل مقایسه‌ها به زبان‌آموز می‌آموزد که چگونه می‌توان دانش زبان اول را به زبان دوم انتقال داد.

بر اساس مطالعات انجام شده فعالیت‌های موثر برای آموزش اصطلاحات به زبان‌آموزان خارجی، بحث و توضیح درباره‌ی اصطلاحات، نقاشی کردن اصطلاحات، نمایش دادن اصطلاحات، تمرین بازگویی، داستان ادامه دار، اصطلاحات از برنامه‌های تلویزیونی و اصطلاحات کارتونی‌ها، تکمیل پاراگراف و بازی تخته‌ای اصطلاح^۶ است. فعالیت‌های مربوط به درک مطلب و کاربرد اصطلاحات شامل توضیح و حدس اصطلاح حذف شده از متن، مقایسه‌ی معنای لفظی و مجازی، جور کردن تصاویر، داستان‌های ساختگی با معنای تحت‌اللفظی، ایجاد گفت‌وگو با تفاسیر غلط اصطلاحات، اجرای نمایش معنای تحت‌اللفظی، اجرای پانتومیم معنای مجازی و تحت‌اللفظی است که در طراحی دروس ویژه‌ی آموزش اصطلاحات مورد توجه قرار گرفته است. کوپر در آموزش اصطلاحات، استفاده از هوش‌های چندگانه‌ی گاردنر را هم پیشنهاد می‌کند. بر این اساس، شناخت هوش‌های چندگانه به آموزگاران کمک می‌کند تا به دور از مطلق‌گرایی، با استفاده از این نظریه و به شیوه‌های مختلف موضوع مورد نظر را آموزش دهند، به نحوی که در فرد انگیزه ایجاد شده و بکوشد موضوع‌های عرضه شده را به‌طور کامل درک کند.

---

^۵- Taboo words

^۶- Idiom board game

لیتل وود (۱۹۸۱) در انواع فعالیت‌های ارتباطی، دو گروه اصلی یعنی فعالیت‌های ارتباطی کاربردی و فعالیت‌های تبادل اجتماعی را در نظر می‌گیرد. در این روش، زبان مقصد وسیله‌ی ارتباطی است و نه صرفاً عامل مطالعه‌ی زبان. یکی از ویژگی‌های آموزش زبان به شیوه‌ی ارتباطی این است که در آن به‌طور هماهنگ به کاربرد زبان و جنبه‌های ساختاری آن توجه می‌شود. سه جنبه‌ی گسترده‌ی مهارتی که شخص به وسیله‌ی آنها می‌تواند ارتباط زبانی برقرار کند، این موارد است: زبان آموز باید به مهارت زبانی برسد، یعنی باید مهارت لازم در استفاده از نظام زبان را کسب کرده باشد؛ به گونه‌ای که در هر موقعیتی بتواند از آنها برای منظور خود استفاده کند. زبان آموز باید فرق بین صورت و کاربرد را در زبان تشخیص دهد. به عبارت دیگر، نه تنها بر نظام و ساختار زبان، بلکه بر کاربرد آن در ارتباط با دیگران هم تسلط پیدا کرده - باشد. زبان آموز برای استفاده از زبان به منظور انتقال صحیح مفاهیم در شرایط واقعی، باید مهارت‌هایی را کسب کند. باید بداند چگونه با استفاده از عکس‌العمل دیگران موقعیت خود را در انتقال مفاهیم ارزیابی کند و اگر لازم باشد با استفاده از جمله‌های دیگر عدم توانایی خود را جبران کند. لیتل وود درباره‌ی نقش فعالیت‌های ارتباطی در آموزش زبان، به این موارد اشاره می‌کند: این فعالیت‌ها باعث تمرین کلی، تقویت انگیزه‌ی یادگیری و یادگیری طبیعی می‌شود و می‌تواند باعث افزایش سرعت یادگیری شود.

بر اساس مدل ارزیابی تکوینی گیس (۱۹۸۷:۹۸۵)، در ارزیابی تکوینی، هدف تعیین ضعف آموزش و بهبود آن است و در طول طراحی و روند تکمیل آن به منظور تجویز نکاتی برای تجدید نظر در آموزش استفاده می‌شود. بر اساس گیس ۱۹۸۷ شیوه‌های مختلفی می‌تواند در ارزیابی تکوینی به کار رود:

- خود ارزیابی - بازدید متخصص - آزمون یک به یک - ارزیابی گروهی - ارزیابی حوزه‌ای - آزمون تمدیدی و آزمون پیشرفت؛ البته گیس به «آزمون پیشرفت» و «بازدید متخصص» توجه بیشتری دارد و متخصصین را در هشت دسته تقسیم بندی می‌کند: ۱- متخصصین مسلط بر موضوع مورد نظر ۲- طراحان ۳- آموزگاران ۴- متخصصین شنونده ۵- مراقبان ۶- مسئولین (حامیان) ۷- دانشجویان سال‌های بالاتر ۸- ویراستارها. بر این اساس در پژوهش حاضر از شیوه بازدید متخصص در دسته‌های متخصصین مسلط بر موضوع مورد نظر و آموزگاران استفاده شده است.

روش تحقیق

روش این پژوهش توصیفی پیمایشی است و مراحل آن به ترتیب، استفاده از روش اسنادی کتابخانه‌ای به منظور دستیابی به مبانی نظری و سپس تهیه و تدوین دروس آموزش اصطلاحات بر اساس مبانی نظری به-

دست آمده، است. سایر مطالب درسی توسط پژوهش‌گر طراحی و نوشته شده و تصاویر بر اساس موضوع و مطالب درسی از سایت‌های اینترنتی جمع‌آوری شده است. در مرحله‌ی بعد دروس طراحی شده، مورد ارزیابی تکوینی قرار گرفته است، بدین منظور پرسشنامه‌ای شامل ۲۵ سوال، تهیه و توسط ۴۰ نفر از آموزگاران زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، فارغ‌التحصیلان گرایش آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان و اساتید زبان‌شناس دانشگاه‌های شهر اصفهان و تهران تکمیل گردید. سپس داده‌های پرسشنامه‌ها استخراج و مورد تحلیل آماری و استنباطی قرار گرفت. به منظور بیان توصیفی داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی شامل: فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی نیز از آزمون t تک‌گروهی استفاده شده است.

جامعه‌ی مورد مطالعه‌ی این پژوهش، مجموعه‌ی اصطلاحات کتاب فرهنگ عوام یا تفسیر المثل و اصطلاحات زبان پارسی، نوشته‌ی امیر قلی امینی (۱۳۶۹) است. این کتاب شامل ۱۲۴۲۸ اصطلاح متداول و تفسیر و توضیح آنها است که مجموع ۲۰۵ عدد اصطلاح در دو حوزه کلی و ده موضوع مورد نظر و بر اساس معیارهای به‌دست آمده، از این جامعه نمونه‌گیری شدند. جامعه آماری که مورد نظر سنجی از طریق پرسشنامه قرار گرفتند، جامعه متخصصین زبان‌شناسی و آموزش زبان فارسی و آموزش دهندگان زبان فارسی داخل کشور هستند.

ششمین همایش ملی پژوهش‌های ادبی

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، تمرین‌هایی با تکیه بر هوش‌های چندگانه‌ی گاردنر در طراحی دروس مورد استفاده قرار گرفته است که به‌صورت خلاصه در جدول ۱ عرضه می‌شود. لازم به بیان است که فعالیت‌هایی که بر اساس هوش‌های چندگانه گاردنر، آموزش اصطلاحات به‌طور ویژه و روش ارتباطی برای آموزش زبان مطرح شده است در اکثر موارد با هم همپوشانی دارد و در موارد دیگر نیز با هم تلفیق شده و در طراحی دروس بکار رفته است.

جدول ۱ خلاصه‌ای از هوش‌ها و فعالیت‌های پیشنهادی برای آموزش اصطلاحات (کوپر، ۱۹۹۸: ۲۶۰) و توجه به آن‌ها در دروس طراحی شده

تمرین‌های مربوط در دروس طراحی شده	پیشنهادهای آموزشی	اجزای مرکزی	هوش
پیشنهاد شده به آموزگار	پیشنهاد: بحث درباره‌ی اصطلاحات و گفتار مجازی	حساس به صداها، ساختار، معانی و نقش کلمات و زبان.	زبانی - نظم کلامی
تمرین ۳ سایر دروس (تمرین منزل)	پیشنهاد: بازگویی اصطلاحات		
تمرین ۲ سایر دروس (تمرین منزل)	پیشنهاد: استفاده از اصطلاحات نمایش‌های تلویزیونی		
-	پیشنهاد: انتخاب اصطلاحات به صورت منطقی	حساسیت و توانایی در الگوهای ادراکی، منطقی یا عددی: توانایی در بررسی زنجیره‌ی طولانی از استدلال‌ات	منطق و ریاضی - نظم منطقی
برای هر درس انجام شده است.	پیشنهاد: طبقه بندی اصطلاحات در دسته‌های موضوعی		
تمرین ۷ سایر دروس	پیشنهاد: استفاده از داستان‌های مکمل		
تمرین ۵ و ۱۰ سایر	پیشنهاد: استفاده از تمرین‌های تکمیل		
- تمرین ۲ سایر دروس	پیشنهاد: استفاده از مثال‌های مصور برای نشان دادن تقابل بین معانی لفظی و مجازی	توانایی تفکر مصور بینایی و (تفکر از طریق تصویر- های بینایی) بازآفرینی، دگرگون کردن، یا اصلاح و تعدیل تصاویر	فضایی - نظم تصویری
- تمرین ۵ (تمرین منزل) درس ۵.	پیشنهاد: انتخاب اصطلاحات از قطعات کوتاه طنز		
- تمرین ۲ (تمرین منزل) سایر دروس	پیشنهاد: اصطلاحات از کارتون‌ها		

-	پیشنهاد: استفاده از جابه‌جایی اصطلاحات مورد علاقه		
- تمرین ۱۱ سایر دروس	پیشنهاد: اجرای عملی معانی اصطلاحات	توانایی نظارت بر حرکات بدنی و حمل با مهارت اشیاء	حرکتی - بدنی - نظم بدنی
- تمرین ۱۱ سایر	پیشنهاد: ساختن بازی‌های کلاسی در	توانایی تولید و درک ریتم و نواخت، زیر و بمی، آهنگ و طنین	موسیقی - نظم موسیقی
- در برخی از بافت‌ها گنجانده شده است. پیشنهاد شده به آموزگار	پیشنهاد: توضیح موقعیت‌های اجتماعی برای استفاده از اصطلاحات مختلف	توانایی ادراک و پاسخ به خلق‌ها، حالات، انگیزه‌ها و علایق سایر افراد	بینافردی (تعاملی) - نظم افراد
- تمرین ۴ب (تمرین)	پیشنهاد: مصاحبه با هم کلاسی‌ها	توانایی دستیابی به زندگی احساسی خود و آگاهی داشتن از قدرت-ها و ضعف‌های خود	درون فردی - نظم شخصی
-	پیشنهاد: تهیه‌ی یک لغت‌نامه از اصطلاحات مورد علاقه‌ی شخصی زبان آموزان توسط خودشان و توضیح این‌که چگونه این اصطلاحات بینش ادراک را در آنها ایجاد کرده است.		

معیارهای انتخاب اصطلاحات در طراحی دروس

فراوانی کاربرد: اصطلاحاتی که برای آموزش انتخاب می‌شوند باید پر بسامد باشند، و تشخیص آن در مواردی که منبعی برای آن وجود ندارد بر اساس قضاوت بومی زبان انجام می‌شود. با این همه تصمیم‌گیری درباره‌ی این‌که اصطلاحاتی مانند «چشم کسی آب نخوردن»، «سر کسی شلوغ بودن»، فراوان‌تر از

اصطلاحاتی مانند «پاشنه‌ی کسی را کشیدن» و «چهار میخ کشیدن» به‌کار می‌روند، کار مشکلی نیست. در این پژوهش نیز در تهیه دروس از اصطلاحات پر بسامد استفاده شده است و به دلیل نبود پیکره‌ای در این زمینه، فراوانی کاربرد آن‌ها بر اساس شم زبانی پژوهش‌گر تشخیص داده شده است.

روشن بودن معنا: انتخاب اصطلاحاتی که معنای مجازی واضح داشته باشند در اولویت است. اصطلاحاتی مانند «به چاه افتادن» یا «خانه خراب شدن» برای زبان‌آموزان معنای مجازی نسبتاً واضحی دارند درحالی‌که یادگیری اصطلاحی مثل «به کوچ‌هی علی چپ زدن» برای زبان‌آموز دشوار خواهد بود و قبل از این‌که زبان‌آموز بتواند آن‌ها را بفهمد به توضیح ویژه‌ای از طرف آموزگار نیاز دارد.

سادگی قالب واژگان: انتخاب اصطلاحاتی که دشواری‌های ویژه‌ای در واژه‌ها و دستور زبان نداشته باشند. این‌گونه اصطلاحات به‌علت طولانی بودن و پیچیدگی ساختار دستور زبانی، برای فارسی‌آموزان خارجی مشکلاتی را ایجاد می‌کنند. اصطلاحاتی از قبیل «آب در هاون کوبیدن» که کنایه از کار دشوار و ناممکن است معمولاً مشکل هستند زیرا لغاتی که در آن‌ها به‌کار رفته از جمله «هاون» در این مثال، بسامدشان خیلی کم است. همین‌طور اصطلاحاتی که فقط در حالت منفی به‌کار می‌روند مانند «از پا ننشستن» و نیز اصطلاحاتی که ساختار غیر معمولی دارند مانند «آش نخورده و دهان سوخته»، عموماً مشکل‌تر از آنهایی هستند که ساختار دستوری ساده‌تری دارند، مانند «توپش پر است». یا وجود واژه‌های چند معنایی در اصطلاح، مثلاً «سر» در اصطلاح «به سر رساندن»، چه عجب این‌کار را به سر رساندی؟! «سر آوردن»، در اصطلاح «چه خبر شده مگر سر آوردی».

مناسب برای آموزش: در تهیه دروس آموزشی اصطلاحات باید تا حد امکان از اصطلاحات عامیانه و اصطلاحاتی که دارای دشواری هستند استفاده ننمود. مثلاً اصطلاح «خیالت تخت باشه»، محاوره‌ای و «بی خیالش»، عامیانه است. اصطلاحات محاوره‌ای به‌ندرت مورد استفاده‌ی یادگیرندگان زبان دوم قرار می‌گیرند و اصطلاحات عامیانه را هم عده‌ای صرفاً به‌طور اتفاقی فرامی‌گیرند. در این پژوهش اصطلاحات دارای دشواری‌ها اصلاً به‌کار نرفته‌اند و تا حد امکان سعی شده است که از اصطلاحاتی که مرسوم هستند و کمتر عامیانه هستند استفاده شود.

شباهت به اصطلاح زبان اول: در دروس تهیه شده در این پژوهش به دلیل این‌که زبان مادری گروه هدف مشخص نیست، تمرین‌ها طوری طراحی شده تا کار مقایسه بین اصطلاحات آموزشی و اصطلاحات زبان مادری را خود زبان‌آموزان انجام دهند.

فعالیت‌های موثر برای آموزش اصطلاحات، در طراحی دروس: در کنار معرفی اصطلاحات در بافت داستان^۷ و همراه با علائم بینایی^۸، فعالیت‌های مشارکتی^۹ مثل: گفت‌وگوی گروهی^{۱۰}، بازگویی^{۱۱}، اجرای نمایش متن خواندنی^{۱۲}، نوشتن مکالمه^{۱۳} و نقش بازی کردن^{۱۴} نیز می‌تواند جهت افزایش انگیزه‌ی زبان‌آموزان و درگیر کردن آنها در یادگیری اصطلاحات عمل کند. فعالیت‌های موثر مختلفی برای آموزش اصطلاحات به‌کار می‌روند تا زبان‌آموزان نه تنها اصطلاحات را به‌صورت موثر بیاموزند، بلکه به‌صورت کابردی نیز از آنها استفاده کنند. از آنجایی که یادگیری اصطلاحات به‌منظور تسلط بر زبان خارجی برای زبان‌آموزان ضروری است، برای آموزگاران نیز طراحی فعالیت‌های مختلف به‌منظور استفاده‌ی مناسب زبان‌آموزان از اصطلاحات و فراگیری موثر آنها ضروری است. علاوه بر آن زبان‌آموزان در فعالیت‌های مشارکتی بهتر می‌آموزند زیرا می‌توانند با هم تعامل داشته باشند و یادگیری برای‌شان جالب و مفرح باشد. درنهایت، زمانی که آموزگاران فعالیت‌های شنیدن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن را برای آموزش اصطلاحات با هم یکپارچه می‌کنند. زبان‌آموزان در استفاده از اصطلاحات با هر چهار مهارت درگیر می‌شوند. بنابراین آموزش اصطلاحات به زبان‌آموزان با ایجاد فعالیت‌های مختلف برای تمرین و استفاده از اصطلاحات در بافت‌های مختلف، بسیار سودمند می‌باشد.

بحث و توضیح درباره‌ی اصطلاحات: زبان‌آموزان در همه‌ی سنین، اغلب فاقد ایده‌ی واضحی از ویژگی‌های زبان مجازی هستند. به‌منظور آماده سازی آنها برای یادگیری اصطلاحات، آموزگار می‌تواند در مورد استعاره‌ها، تشبیهات، اصطلاحات و اهدافی که آنها در گفتار و نوشتار برآورده می‌سازند، بحثی را ترتیب دهد.

دروس طراحی شده برای آموزش اصطلاحات زبان فارسی به زبان‌آموزان بزرگسال در نظر گرفته شده است. بنابراین زبان‌آموزان هدف در این پژوهش بزرگسالان از هر دو جنس هستند که سطح دانش زبان

---

^۷- Story contexts

^۸- Visuals

^۹- Collaboration activities

^{۱۰}- Group talk

^{۱۱}- Retelling

^{۱۲}- Readers Theater

^{۱۳}- Dialogue writing

^{۱۴}- Role-play

فارسی آن‌ها در سطح متوسط و متوسط بالا (سطح B چارچوب معیار فراگیر اروپا) است. هدف زبان‌آموزان یادگیری اصطلاحات زبان فارسی به منظور درک، بیان و استفاده‌ی مناسب و به جا از اصطلاحات رایج زبان فارسی در برقراری ارتباط است. مطالب آموزشی برای یک دوره‌ی ۱۲ هفته‌ای تهیه شده است. هفته‌ای دو جلسه و هر جلسه ۹۰ دقیقه در نظر گرفته شده است بدین صورت که به هر درس دو جلسه اختصاص داده می‌شود. واحد اول در پنج هفته (ده جلسه‌ی) اول، تدریس می‌شود و یک جلسه جهت مرور اصطلاحات واحد اول در نظر گرفته می‌شود. واحد دوم در پنج هفته (ده جلسه) دوم تدریس می‌شود و یک جلسه پایانی برای مرور واحد دو در نظر گرفته می‌شود. آموزگار در جلسه‌ی اول مربوط به هر درس به توضیح معنا و کاربرد اصطلاحات و استفاده از آن‌ها در بافت مناسب می‌پردازد و در جلسه‌ی دوم به تمرین و فعالیت‌های عرضه شده در درس به منظور تسلط بر استفاده‌ی کاربردی از اصطلاحات در موقعیت‌های مختلف پرداخته می‌شود.

انتخاب واحدها، دروس و اصطلاحات آموزشی: دوره‌ی طراحی شده شامل دو واحد درسی و ده درس است که نحوه‌ی انتخاب حوزه‌ی مربوط به واحدها و موضوع درس‌ها بر اساس نکاتی که در مورد نحوه‌ی تقسیم بندی اصطلاحات برای آموزش به دست آمد و دسته بندی ادل (۲۰۰۲) انجام شد. اصطلاحات بر اساس حوزه و موضوع هر درس از کتاب فرهنگ عوام یا تفسیرالمثال امینی انتخاب شدند.

ادبی	ساختار دروس
	اصطلاحات در بافت جمله همراه با تصویر
	جدول اصطلاحات درس
	مکالمه
	متن خواندنی
	تمرین های کلاسی
	تمرین های منزل

درس‌ها شامل تمرین‌هایی از جمله موارد زیر است:

- انتخاب و ترکیب واژه‌های جدا و در هم برای ساختن چهار اصطلاح مربوط به درس - پر کردن جای خالی برخی از کلماتی که از اصطلاحات به‌کار رفته در جملات حذف شده‌اند. - نوشتن مکالمه با استفاده از اصطلاح‌های درس توسط زبان‌آموزان و اجرای آن. - تکمیل مکالمه‌های کوتاه با استفاده از اصطلاح‌های عرضه شده در کادر. - ارتباط دادن اصطلاح‌هایی که از نظر معنایی به هم شباهت بیشتری دارند: این اصطلاح‌ها در جدول متقابلی عرضه شده و طوری انتخاب شده که اصطلاح‌ها از نظر شدت و برخی تفاوت‌های جزئی معنایی بیشتر به هم شبیه باشند، که البته این نکات با توجه به معانی ذکر شده در جدول اصلی درس قابل درک است. - داستان ادامه‌دار، تمرینی است که در آن داستانی با مشارکت همه‌ی افراد کلاس ساخته می‌شود. هر زبان‌آموز بایستی داستان را با افزودن یک اصطلاح به موارد قبلی ادامه دهد. - اجرای نمایش، در این تمرین زبان‌آموزان بایستی متن درس و مکالمه درس را در گروه‌های دو نفره برای کلاس اجرا کنند. - تکمیل جمله، زبان‌آموز جملات را بر اساس اصطلاح موجود در آن‌ها به صورت دل-خواه تکمیل می‌کنند (بر اساس تجربه، خاطره و ... که اصطلاح در ذهن‌شان می‌آورد). - مقایسه و بحث درباره‌ی معنای لفظی و مجازی به منظور بهبود درک و کاربرد اصطلاحات، در برخی از درس‌ها به صورت متن و در برخی به صورت گفت‌وگو عرضه شده است. - ادامه دادن متن‌ها یا مکالمه‌های تحت‌اللفظی به صورت گروهی. - انتخاب اصطلاحات بر اساس تصویر واژه‌های کلیدی. - استفاده از بازی‌ها، انجام بازی انتخاب کارت‌ها و اجرای نمایش صورت تحت‌اللفظی نوشته شده بر روی کارت‌ها در گروه‌های دو نفره) بازی بعد هیجان و تنوع را به تمرین اضافه می‌کند).

۱۳۹۱ ماه ۵ و ۶

قسمت بعدی مربوط به تمرین‌های منزل است که شامل:

- نوشتن متنی شامل اصطلاحات درس در مورد یکی از موضوعاتی که بر اساس موضوع درس و اصطلاحات آن پیشنهاد شده است. - نقاشی کردن، نقاشی صورت لفظی اصطلاح انتخابی زبان‌آموز از جدول درس. - تمرین‌های فکر کنید و بنویسید که بیشتر مبتنی بر تمرین‌های بازگویی و بازنویسی است و در آن از مصاحبه، استفاده از روزنامه و ... استفاده شده است. - مقایسه‌ی اصطلاحات درس با اصطلاحات زبان مادری، به منظور بررسی میزان شباهت اصطلاحات با زبان مادری فرد.

به‌طور کلی در تمرین‌ها از بحث گروهی، استفاده از اصطلاحات از طریق نوشتن و نقش بازی کردن، نقاشی کردن اصطلاحات، نمایش دادن اصطلاحات، انتخاب اصطلاحات با تصاویر تحت‌اللفظی، ایجاد گفت‌وگو با تفاسیر غلط اصطلاحات، اجرای نمایش معنای تحت‌اللفظی، بازگویی داستان‌های شامل اصطلاحات، بحث در مورد اصطلاحات انتخاب شده از بریده روزنامه‌ها، اصطلاحات از برنامه‌های تلویزیونی، تکمیل پاراگراف، مصاحبه، بازی استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از ارزیابی تکوینی دروس تهیه شده گویای این هستند که مقدار t بدست آمده در سؤالات پژوهش در سطح $\alpha = 0/05$ و در درجه‌ی آزادی $df: 39$ معنادار است، بنابراین از دیدگاه پاسخ‌دهندگان، میزان تناسب دروس طراحی شده با رویکرد ارتباطی، موضوع اصلی، معیارهای انتخاب اصطلاحات، فعالیت‌های موثر بر آموزش اصطلاحات و با تکالیف و تمرین‌های آموزش اصطلاحات در تمام موارد بیشتر از سطح متوسط می‌باشد و نیاز به اصلاح و ایجاد تغییرات در دروس ضروری نیست.

انجمن علمی زبان ادبی فارسی

ششمین همایش ملی پژوهش‌های ادبی

۵ و ۶ دی ماه ۱۳۹۱

منابع

امینی، امیرقلی (۱۳۶۹). فرهنگ عوام یا تفسیرالمثال و اصطلاحات زبان پارسی. اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.

Cooper, T. (۱۹۹۸). "Teaching idioms." *Foreign Language Annals*, ۳۱, ۲۵۵-۲۶۶.

Cooper, T. (۲۰۰۰). "Processing of Idioms in L۲ Learners of English. Processing of Idioms in L۲ Learners of English.", *Tesol Quaterly*, ۳۳(۲), ۲۳۳-۲۶۲.

Geis, G. L. (۱۹۸۷), "Formative evaluation: Developmental testing and expertreview." Retrieved from onlinelibrary.wiley.com

Irujo, S. (۱۹۸۶). "A piece of cake: Learning and teaching idiom." *ELT Journal*, ۴۰, ۲۳۶-۲۴۲.

Littlewood, W. (۱۹۸۱). *Communicative language teaching: an introduction*. Cambridge University Press.

McCarthy, M and O'Dell, F. (۲۰۰۳). *English Idioms In Use*. Cambridge University Press.

Richards, J and Schmidt, R. (۲۰۰۷). *Dictionary of language teaching and applied linguistics*. ۳rd edition: Longman.